

УДК 343.102 (477)

РУСНАК О.В., кандидат юридичних наук, доцент

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ: ФУНКЦІЇ ТА ПОВНОВАЖЕННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ

***Анотація.** Досліджено проблеми національної безпеки України в інформаційній сфері. Визначено функції і повноваження правоохоронних органів України в її забезпеченні.*

***Ключові слова:** національна безпека, інформація, інформаційна безпека, правоохоронні органи, інформаційний вплив.*

***Аннотация.** Исследованы вопросы национальной безопасности в информационной сфере. Определены функции и полномочия правоохранительных органов Украины в ее обеспечении.*

***Ключевые слова:** национальная безопасность, информация, информационная безопасность, правоохранительные органы, информационное воздействие.*

***Summary.** Article investigates national security issues in information sphere. Functions of law-enforcement bodies and authorities in provision of such security are defined.*

***Keywords:** national security, information, informational security, law-enforcement bodies, informational pressure.*

Постановка проблеми. На етапі становлення України як демократичної держави, побудови громадянського суспільства та євроінтеграційних прагнень, суттєво змінюється характер загроз національній безпеці нашої держави. Одним із найважливіших елементів її забезпечення є інформаційна складова. Інтегрованість України до міжнародного інформаційного середовища залишається досить слабкою, кваліфікованість та активність інформаційних служб є недостатньою. У зв'язку із цим, а також неефективною державною інформаційною політикою, набувають актуальності питання, пов'язані із розробкою системи захисту держави від негативних інформаційних впливів з боку іноземних країн.

Метою статті є визначення функцій і повноважень правоохоронних органів України в забезпеченні національної безпеки в інформаційній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення інформаційної безпеки України знайшли своє відображення у працях таких вітчизняних науковців як М. Галамба, С. Гуньковський, О. Довгань, О. Климчук, А. Марущак, Г. Новицький, В. Панченко, В. Петров, М. Шилін та ін. Водночас, питанням про функції та повноваження правоохоронних органів України в забезпеченні національної безпеки в інформаційній сфері приділяється недостатньо уваги. Визначення складових діяльності органів та установ України щодо забезпечення інформаційної безпеки продовжує залишатися актуальним.

Виклад основних положень. Процеси глобалізації інформаційних процесів, а також бажання США, Російської Федерації та ряду інших держав досягти інформаційного домінування у світі, актуалізують вирішення проблеми інформаційної безпеки України [1, с. 153]. З урахуванням цього, національна безпека України в інформаційній сфері повинна забезпечуватися шляхом проведення виваженої політики відповідно до прийнятих в установленому порядку доктрин, концепцій, стратегій і програм та зважаючи на існуючі та потенційно можливі їй загрози.

Як зазначено в Указі Президента України “Про Доктрину інформаційної безпеки України” – “сучасні інформаційні технології дають змогу державам реалізувати власні інтереси без застосування воєнної сили, послабити або завдати значної шкоди безпеці конкурентної держави, яка не має дієвої системи захисту від негативних інформаційних впливів” [12]. Реальною загрозою державній безпеці України, зазначено у Доктрині, є негативні інформаційні впливи, спрямовані на підрив конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності кордонів України.

У США, ФРН, Великобританії, КНР, РФ та у більш ніж 30 інших країнах світу провідною парадигмою національної безпеки стала доктрина “м’якої сили”, що передбачає досягнення цілей, насамперед, маніпулюванням суспільною свідомістю [14, с. 61]. Якщо досягти поставлених цілей шляхом застосування маніпулятивних технологій не вдається, іноземні держави переходять до агресивної форми інформаційного впливу, тобто втручання у внутрішні справи України, шляхом оголошення через зарубіжні ЗМІ заяв, повідомлень, ультиматумів тощо, які посягають на суверенітет нашої держави. У зв’язку з тим, що акції інформаційного впливу маскуються під реалізацію права на свободу слова, виникає потреба у виробленні підходів до правової кваліфікації діяльності ЗМІ, які є безпосередніми виконавцями цих акцій. На жаль, в науковій літературі аспекти правової кваліфікації іноземного втручання у внутрішні справи України з використанням зарубіжних ЗМІ не досліджувались. У радянські часи В.Д. Подуфаловим на дисертаційному рівні вивчались питання протиправності втручання іноземних держав у внутрішні справи СРСР під лозунгом “захисту прав людини” [10]. Науковець дійшов слушного висновку, що даний термін використовується спецслужбами для легалізації втручання у внутрішні справи держав від імені “міжнародних” органів та організацій, “міжнародного” співтовариства, “громадськості” і т. д., що є протиправним з позиції міжнародного права [10, с. 10].

Міжнародною Декларацією від 09 грудня 1981 року закріплено обов’язок держав утримуватись від втручання у внутрішні справи інших держав [2]. У ст. 7 Закону України “Про основи національної безпеки України” [3] зазначено, що основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України у зовнішньополітичній сфері є спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав. Таким чином, міжнародне право та національне законодавство України в якості суб’єкта втручання визначає іноземні держави.

При втручанні, яке може бути виражене у формі заяви, повідомлення офіційного органу (представника) іноземної держави чи міжнародної організації у засобах масової інформації, відповідно до норм міжнародного права відповідальність покладається на саму державу чи організацію, а не на ЗМІ. У випадку, коли іноземними кореспондентами чи інформаційними агентствами передані та розповсюджені неправдиві або перекручені відомості про Україну, які можуть завдати шкоди її відносинам з іншими державами або національному престижеві та гідності, наша держава на підставі Конвенції про міжнародне право спростування [7] може подати свою версію фактів (комюніке) державам-учасницям цієї Конвенції, на території яких такі повідомлення були опубліковані або розповсюджені.

Отже, виходячи із норм міжнародної Декларації та законодавства нашої держави, суб’єктами втручання у внутрішні справи України можуть бути суб’єкти міжнародного права (держави, квазі-держави, міжнародні організації). У зв’язку з цим постає питання щодо кваліфікації діяльності представників зарубіжних ЗМІ, яка завдає шкоди національній безпеці України.

Проведення іноземними журналістами спеціальних інформаційних акцій з метою завдання шкоди національним інтересам України, як і втручання у внутрішні справи України з боку іноземних держав та міжнародних організацій, слід розглядати як діяльність у формі вигідного впливу на шкоду національній безпеці.

Різниця між втручанням у внутрішні справи з використанням ЗМІ та проведенням зарубіжними ЗМІ спеціальних інформаційних операцій полягає у виконавчому механізмі. У першому випадку виконавцями є суб'єкти міжнародного права, які використовують пресу, інформаційні агентства, радіо і телебачення як засіб втручання, а у другому випадку суб'єктами виступають безпосередньо представники зарубіжних ЗМІ.

Зазначене розмежування має практичне значення та обумовлює заходи, які можуть проводитися правоохоронними органами України, зокрема, при виявленні ознак підготовки та здійснення іноземними державами акцій з втручання у внутрішні справи України з використанням засобів масової інформації.

Вибір конкретних засобів і шляхів забезпечення національної безпеки України в інформаційній сфері обумовлюється необхідністю своєчасного вжиття заходів, адекватних характеру і масштабам загроз національним інтересам.

За роки незалежності в Україні закладено законодавчі основи системи забезпечення інформаційної безпеки, зокрема напрацьовано великий масив нормативно-правових актів, де визначені основні повноваження державних органів в інформаційній сфері. Акти національного законодавства, які регламентують діяльність державних органів, організацій і громадян в інформаційній сфері, встановлюють повноваження державних органів щодо забезпечення інформаційної безпеки України.

Особливу роль у забезпеченні інформаційної безпеки як складової національної безпеки відіграють правоохоронні органи України.

Суди загальної юрисдикції здійснюють свою діяльність в Україні відповідно до Конституції (статті 123-125) [8] та законів України. До їх функцій законодавством віднесено здійснення правосуддя у справах про злочини, які посягають на інформаційну безпеку людини, суспільства і держави та завдають шкоди національній безпеці України в інформаційній сфері.

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, юрисдикція яких поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Прокуратура України здійснює свою діяльність в Україні відповідно до Конституції (стаття 121) та Закону України “Про прокуратуру України” [5]. Прокуратура становить єдину систему, на яку покладаються:

- 1) підтримання державного обвинувачення в суді, зокрема за справами у сфері інформаційних правовідносин;
- 2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;
- 3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове розслідування за справами щодо посягань у сфері інформаційних правовідносин;
- 4) нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах щодо посягань у сфері інформаційних правовідносин, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, зокрема в інформаційній сфері;
- 5) нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина в інформаційній сфері, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами.

Окрім того, відповідно до п. 9 Перехідних положень Конституції України прокуратура, згідно з чинним законодавством, продовжує виконувати функцію нагляду за додержанням і застосуванням законів, що регулюють діяльність в інформаційній сфері держави.

Служба безпеки України, яка визначена законодавцем як один із суб'єктів забезпечення національної безпеки України (ст. 4 Закону України “Про основи національної безпеки України”), є одним із провідних суб'єктів реалізації державної політики України в інформаційній сфері.

Відповідно до Закону України “Про службу безпеки України” (ст. 2) на СБУ покладається у межах визначеної законодавством компетенції захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності спецслужб іноземних держав, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці. СБУ є спеціальним уповноваженим органом державної влади у сфері забезпечення охорони державної таємниці. Діяльність СБУ в інформаційній сфері держави здійснюється властивими їй спеціальними формами і методами, передбаченими законами України “Про службу безпеки України”, “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Про контррозвідувальну діяльність”, “Про боротьбу з тероризмом”, “Про боротьбу з корупцією”, “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” у тісній взаємодії з іншими суб'єктами забезпечення національної безпеки та спрямована на нейтралізацію загроз національним інтересам і національній безпеці України, визначеним у статті 7 Закону України “Про основи національної безпеки України”:

- прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації;
- поширення засобами масової інформації культу насильства, жорстокості, порнографії;
- комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм;
- розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави;
- намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації.

Окрім того, СБУ свою діяльність щодо забезпечення інформаційної безпеки України спрямовує на обмеження та усунення низки негативних чинників впливу на стан національної безпеки в інформаційній сфері, зокрема: посилення негативного впливу на інформаційний простір України, що загрожує розмиванням суспільних цінностей і національної ідентичності; недостатні обсяги вироблення конкурентноспроможного національного інформаційного продукту; наблизений до критичного стан безпеки інформаційно-комп'ютерних систем в галузі державного управління, фінансової і банківської сфери, енергетики, транспорту, внутрішніх та міжнародних комунікацій тощо.

Основними функціями СБУ в інформаційній сфері відповідно до статі 10 Закону України “Про основи національної безпеки України” є:

- постійний моніторинг впливу на національну безпеку процесів, що відбуваються, в першу чергу, в інформаційній, політичній, соціальній, економічній, екологічній, науково-технологічній, військовій та інших сферах, релігійному середовищі, міжетнічних стосунках; прогнозування змін, що відбуваються в них, та потенційних загроз національній безпеці;

- систематичне спостереження за станом і проявами міжнародного та інших видів тероризму (зокрема кібертероризму);

- прогнозування, виявлення та оцінка можливих загроз, дестабілізуючих чинників і конфліктів, причин і умов їх виникнення та наслідків прояву;
- комплексне інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності вищих органів та інших суб'єктів забезпечення національної безпеки України в інформаційній сфері;
- розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень з метою захисту національних інтересів України;
- запобігання та нейтралізація впливу загроз і дестабілізуючих чинників на національну безпеку та національні інтереси в інформаційній сфері;
- локалізація, деескалація та врегулювання конфліктів, ліквідація їх негативних наслідків або впливу дестабілізуючих чинників;
- оцінка результативності дій щодо забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері та визначення витрат на ці цілі;
- участь у двосторонньому та багатосторонньому співробітництві в галузі інформаційної безпеки, якщо не відповідає національним інтересам України;
- спільне проведення планових та оперативних заходів з компетентними структурами іноземних держав у рамках міжнародних організацій та договорів у галузі безпеки.

Міністерство внутрішніх справ України є одним із суб'єктів забезпечення національної безпеки України, визначених ст. 4 Закону України “Про основи національної безпеки країни”, та одним із суб'єктів реалізації державної політики України в інформаційній сфері.

Діяльність МВС України в інформаційній сфері держави здійснюється властивими їй формами і методами, передбаченими Законом України “Про міліцію” [4], а також, як і СБУ, законами України “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Про контррозвідальну діяльність”, “Про боротьбу з тероризмом”, “Про боротьбу з корупцією”, “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” у тісній взаємодії з іншими суб'єктами забезпечення національної безпеки та спрямована на нейтралізацію загроз національним інтересам і національній безпеці України.

Відповідно до п. 3 Указу Президента України “Про положення про Міністерство внутрішніх справ України” [11] серед основних завдань МВС України є:

- організація і координація діяльності органів внутрішніх справ щодо захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави в інформаційній сфері від протиправних посягань на них, охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки в інформаційній сфері;
- участь у розробленні та реалізації державної політики щодо боротьби із кіберзлочинністю і кібертероризмом;
- забезпечення запобігання злочинам в інформаційній сфері, їх припинення, розкриття і розслідування, розшуку осіб, які вчинили злочини, вжиття заходів до усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень;
- організація охорони та оборони внутрішніми військами особливо важливих державних об'єктів, зокрема критичної інфраструктури держави;
- підготовка органів внутрішніх справ і внутрішніх військ для інтеграції України до Європейського Союзу та ін.

На сучасному етапі МВС України забезпечує створення умов ефективного функціонування механізму захисту особи, її життя, честі й гідності, законних прав та інтересів усіх суб'єктів інформаційних правовідносин незалежно від їхнього статусу. Пріоритетними у цій роботі визначено захист прав, свобод та майнових інтересів громадян в інформаційній сфері, запобігання комп'ютерним злочинам, протидію кібертероризму та організованій злочинній діяльності в інформаційній сфері.

З 2001 року в системі МВС України у складі підрозділів Державної служби боротьби з економічною злочинністю (далі – ДСБЕЗ) створено підрозділ по боротьбі з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності та високих технологій.

Відповідно до Типового положення про підрозділ ДСБЕЗ по боротьбі з правопорушеннями у сфері інтелектуальної власності та високих технологій, затвердженого наказом МВС України “Про затвердження деяких нормативно-правових актів” від 17.05.06 р. № 494 [9], що регламентують діяльність підрозділів внутрішніх справ з протидії правопорушенням у сфері інтелектуальної власності та інформаційно-телекомунікаційних технологій (далі – ІТТ) до завдань таких підрозділів одночасно із завданнями охорони інтелектуальної власності в Україні віднесено захист прав та свобод громадян, власності, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань у сфері інформаційно-телекомунікаційних технологій, вчинених службовими особами галузі зв’язку та інформатизації, протиправних дій, пов’язаних із злочинами, передбаченими статтями 361, 361-1, 362, 362-1, 362-2, 363 КК України та інших протиправних дій, вчинених за допомогою ІТТ.

Окрім того, Інструкцією з організації діяльності підрозділів внутрішніх справ, спрямованої на протидію правопорушенням у сфері інтелектуальної власності та високих технологій, затвердженою цим наказом, передбачено взаємодію підрозділів ДСБЕЗ з іншими підрозділами органів внутрішніх справ: експертно-криміналістичне забезпечення та розподіл функцій протидії злочинним діянням загальнокриміналістичної спрямованості у сфері ІТТ серед підрозділів карного розшуку, підрозділів протидії торгівлі людьми та підрозділів боротьби з організованою злочинністю.

Висновки.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що перед Українською державою на сучасному етапі стоїть важливе завдання вироблення стратегічного та системного бачення забезпечення інформаційної безпеки як на правовому, так і на політичному рівні.

Ефективна реалізація заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки нашої держави потребує налагодження дієвого правового механізму протидії іноземному втручання у внутрішні справи України, зокрема, з використанням зарубіжних ЗМІ, а також попередження, своєчасного виявлення та припинення спеціальних інформаційних операцій, які проводяться іноземними ЗМІ на шкоду інтересам нашої держави.

На нашу думку, подальша діяльність компетентних органів та установ України щодо забезпечення інформаційної безпеки має охоплювати її змістовну, технічну та психологічну складові та повинна включати:

- спостереження, аналіз, оцінку та прогнозування загроз та викликів, захист об’єктів інформаційної інфраструктури, ступенів національної уразливості;
- відпрацювання стратегії і тактики, планування попередження посягань на інформаційну інфраструктуру держави, зміцнення потенційних зв’язків, рівномірний розподіл ресурсів між суб’єктами забезпечення інформаційної безпеки;
- вибір сил і засобів протидії, нейтралізації, недопущення посягань на інформаційну інфраструктуру держави, мінімізації шкоди від нападу;
- комплексні заходи із забезпечення інформаційної безпеки держави;
- локалізація наслідків інцидентів в інформаційній сфері (кібератаки, інформаційні операції, інформаційні війни).

Ми погоджуємося з науковцями, які стверджують, що потребують вирішення питання щодо розробки в Україні комплексу інформаційних стандартів із урахуванням забезпечення інформаційної безпеки, розвитку національної системи сертифікації інформаційних продуктів, систем і послуг, створення системи ліцензування діяльності

організацій за окремими напрямками формування єдиного інформаційного простору України [6, с. 653].

Продовжує існувати нагальна потреба у продовженні наукових досліджень проблем забезпечення інформаційної безпеки на таких напрямках :

- виявлення і прогнозування загроз інформаційній безпеці України та визначення можливих шляхів протидії їм;
- удосконалення нормативно-правової бази у сфері захисту інформації з обмеженим доступом, інформаційних ресурсів держави, регулювання діяльності суб’єктів інформаційного простору та забезпечення інформаційної безпеки України, зокрема її правоохоронних органів;
- розробка систем комплексного захисту інформаційного простору України від зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, їх ідентифікації в інформаційній сфері;
- створення новітніх технічних засобів захисту інформаційних ресурсів України тощо.

Використана література

1. Данільян О.Г. Національна безпека України : структура та напрями реалізації : навчальний посібник / О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов. – Харків : Фоліо, 2002. – 285 с.
2. Декларації про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.03 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2003. – № 39.
4. Про міліцію : Закон України // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
5. Про прокуратуру України : Закон України 05.11.91 р. № 1789-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
6. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти) : підручник / [В.В. Остроухов, В.М. Петрик, М.М. Присяжнюк та ін.] ; за заг ред. Є.Є. Скулиша. – К. : КНТ, 2010. – 776 с.
7. Конвенція “Про міжнародне право спростування”. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.4651.0>
8. Конституція України : Закон України від 28.06.96 р. № 254/96 ВР // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 41.
9. Про затвердження деяких нормативно-правових актів : наказ МВС України від 17.05.06 р. № 494.
10. Подуфалов В.Д. Международная противоправность вмешательства империалистических государств во внутренние дела СССР под лозунгом “защиты прав человека” : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / В.Д. Подуфалов. – М., 1988. – 26 с.
11. Положення про Міністерство внутрішніх справ України / Голос України. – 1992. – 20 жовтня. – С. 6.
12. Про Доктрину інформаційної безпеки України : Указ Президента України від 08.07.09 р. № 514/2009. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/514/2009>
13. Про затвердження Концепції реформування Служби безпеки України : Указ Президента України від 20.03.08 р. № 249/2008. // Офіційний вісник Президента України. – 2008. – № 8. – Ст. 409.
14. Чукут С. Інформаційна політика : навчальний посібник / С. Чукут, О. Литвиненко. – Ч. 2. – К. : Вид-во НАДУ, 2003. – 100 с.

~~~~~ * * * ~~~~~